

UDK: 27-184.3-242.6-277

Stručni rad

Primljeno: siječanj 2013.

Božo ODOBAŠIĆ
Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
J. Stadlera 5, BiH – 71000 Sarajevo
odobasa@bih.net.ba

MISTERIJ BOGA OBJAVE NA SINAJU Ispovijest vjere u događajima knjige Izlaska

Sažetak

Tekst knjige Izlaska (šemôt) nastao je kao izraz vjere u Boga objave na Sinaju. Narativna građa složena je u JEDP predaji na temelju stare sinajske predaje u većim cjelinama. U cjelini svi su redaktori više izražavali teološki vid događaja negoli povijesnost oslobođenja. Knjiga je povijesni credo Izraela u Jahvu otkupitelja (Jahve go'êl) i Boga Saveza (Jahve habb'êrît).

Vjera Mojsija i naroda u tekstu se izražava glagolskim, hifilnim izričajima pojmom 'āman (vjerovati, uzročiti vjerovanje [8x]) i drugim pojmovima koji ukazuju na doživljaj Jahve, Boga objave, kojemu se može vjerovati. Vjera ('emûnah) je čin povjerenja, sigurnog oslonca na Boga koji se kao svemoćni i prisutni objavljuje. Njemu se vjeruje jer je vjeran i istiniti Bog. Objavio je svoju narav / identitet u imenu JHVH kao Bog otaca koji ispunja obećano oslobođenje.

Mojsije je prvi koji proživljava put do sigurne i nepokolebljive vjere u dijalogu s Bogom koji mu je na Sinaju objavio svoj identitet, JHVH - Prisutni. Svoj kredibilitet vjere Mojsije svjedoči narodu po riječi i znamenjima kojima ga je Bog obdario da mu narod zauvijek vjeruje (19,9). Mojsijeva vjera bila je nužna za rast naroda do vjere u Boga objave, Jahvu. To je Mojsije nepokolebljivo zasjeđao u prolazu kroz more Jam Sûf / LXX - Crveno more, pred narodom koji se našao pred konačnim izborom Jahve za svojega Boga (14,13.31). U događaju izlaska Jahve je doživljen kao Bog živi, stvoritelj, osloboditelj, prisutni, djelatni Bog, spasitelj naroda koji je povjerovao Njemu i njegovu sluzi Mojsiju.

U događaju Saveza jahvistički pisac opisao je Jahvu kao vjernog, milosrdnog i prisutnog Boga u životu naroda na putu. Druge predaje (E) istaknule su vjeru u ta-janstvenog Boga, svemoćnog, prisutnog u znamenjima i događajima povijesti, a deuteronomistički Boga prisutnog i djelatnog u događajima, svojim riječima, Dekalogu i Zakonima, a konačni redaktor svećeničke predaje kao svetog Boga i uvijek djelatnog u slavljima blagdana subote, Pashe i svetištu.

Cijeli događaj izlaska jest zikkārôn – spomen-čin – ili čin ispovijesti vjere Izraela u Jahvu Boga, živoga, prisutnoga, svemoćnoga, stvoritelja i osloboditelja iz egi-

patskog sužanjstva. U događajima se kroz slavlja blagdana, napose Pashe, ponazočuju i navješćuju Jahvine riječi i djela kojima Izrael vjerom svjedoči da je Jahvin izabrani narod.

Ključne riječi: Izlazak, vjerovati, vjera, čin vjere, znamenja, Jahve, Bog objava, Bog Saveza, zikkārôn.

Uvod

Kroz dugu povijest biblijskog istraživanja Tore / Petoknjižja pa unutar njega i knjige Izlaska danas smo uvjereni u postupni nastanak konačnog teksta. Sve ima svoj temeljni izvor iz prastare sinajske predaje razvijane i složene u četiri cjeline JEDP pisca. I one su kasnije doradivane i malo pomalo u konačnom obliku redaktora nama poslije babilonskog sužanjstva u baštinu predane. Strukturalne analize pokazuju da je tekst knjige izraz jednog dugog i kompleksnog procesa.¹ Sadašnji tekst u svojem konačnom obliku složen je u narativnim većim cjelinama. Prva cjelina narativne građe izlaže izlazak iz egipatskog sužanjstva (pogl. 1,1 – 15,21), druga govori o putovanju kroz pustinju k Sinaju ili iskušenju vjere Izraelaca (15,22 – 18,27) i treća Izrael na Sinaju (19,1 – 40,38). Ovaj posljednji dio doživljavao je velike redaktorske zahvate i prepoznatljive su unutar toga manje ali vrlo važne cjeline za konstituiranje Izraela kao Jahvina naroda. A. Popović dijeli ovaj dio u četiri cjeline: 1. sklapanje Saveza (19,1 – 24,11), 2. upute o gradnji Svetišta (24,12 – 31,18), 3. Izraelova nevjernost Jahvi i obnova Saveza (32,1 – 34,35) i konačno 4. izvršenje uputa o gradnji Svetišta 35,1 – 40,38.² Drugi opet nalaze i više redaktorskih zahvata u tekst, ali svi u narativnoj građi koju analiziraju nalaze temelje Izraelove vjere koju

¹ Struktura knjige Izlaska uglavnom se kod većine auktora obrađuje unutar strukture Petoknjižja. Tako npr. Erich ZENGER, *Einleitung in das Alte Testament*. Kohlhammer Studien Theologie 1,1 (Stuttgart: Kohlhammer, 2006.). Wilfrid J. HARRINGTON, *Uvod u Stari zavjet. Spomen obećanja* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1977.). Drugi bibličari čine bolje kada daju i poseban uvod u svaku pojedinu knjigu jer omogućuju konkretan uvid u povijesno teološko tumačenje događaja izlaska. Tako u nas imamo uvod u SZ: Celestin TOMIĆ, *Poruka spasenja svetog Pisma Starog zavjeta* (Zagreb: Provincijalat franjevača konventualaca, 1983.). Anto POPOVIĆ, תּוֹרָה - *Torāh. Pentateuh - Petoknjižje. Uvod u knjige Petoknjižja i pitanja nastanka Pentateuha* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2012.). A. Popović u svojem priručniku za sve knjige donosi i opširnu aktualnu literaturu na više jezika a posebno postojeću suvremenu literaturu na hrvatskom.

² Anto POPOVIĆ, תּוֹרָה - *Torāh*, 91-93. Ambrogio SPREAFICO, „Il triplice esodo nell' Antico Testamento“, *L'Esodo nella Bibbia*. Dizionario di spiritualità biblico-patristica 17 (Roma: Ed. Borla, 1997.), 28-33.

pisci kroz cijelu knjigu pripovijedanjem događaja navješćuju. Knjiga je u cjelini više ispovijest vjere u Jahvu nego li povijest oslobođenja iz Egipta. Ona je teologija povijesti oslobođenja i sklapanja Saveza na Sinaju. Sva pripovijedanja imaju prije svega teološki vid i čine povijesni „credo Israela“ u ispriповijedanim događajima izlaska. Tu su dvije temeljne istine vjere: 1. Jahve je *go'el* / okupitelj ili osloboditelj Izraela iz egipatskog ropstva (usp.: Izl 13,3.14; 20,2) i 2. Jahve je vjerni saveznik Izraela koji ga je sebi izabrao za svoj narod između svih naroda na zemlji (Izl 19,5-6; Pnz 7,6). „Izlazak, događaj Izraelova izlaska iz egiptaskog ropstva, u samom je središtu Izraelova iskustva vjere.“³ U događaju izlaska „Izraelov Bog je na dramatičan način ušao u stvarno vrijeme i u povijest stvarnoga (konkretnog) naroda“.⁴ Izraelcima se u sužanjstvu objavio kao solidarni Bog u nevoljama i patnjama porobljenog naroda. Aktivnim djelovanjem preko slugе svojega Mojsija i čudesnim događajima događaj izlaska odredio je identitet Izraelova Boga Jahve, jer bez događaja izlaska Jahve uopće ne bi bio Jahve. U isto vrijeme događaj izlaska identificira Izraela kao Jahvin narod, a događaj sklapanja Saveza na Sinaju utvrđuje ga zauvijek Božjim narodom. Tako cijela knjiga ima za cilj ukazati na to da Izrael pripada Bogu a Jahve, Bog objave, Izraelu (Izl 6,7).⁵ Ustanova Pashe kao trajni זִכָּרֹן - *zikkārôn* – spomen-čin događaja oslobođenja (Izl 12,14) učinila je izlazak „trajnom paradigmom“ čina vjere Izraela u kojem se aktualizira trajna čežnja čovjeka za darom slobode.⁶

1. Izlazak i hod Hebreja u vjeri

Vjera je teološka krepost koja s jedne strane uključuje snažno Božje djelovanje kojim zahvaća ljudsko biće, i s druge strane nemoćnog čovjeka koji se otvara i povjerava Božjem milosnom djelovanju. To je drama čovjeka koji pred moćnim Božjim djelovanjem, unatoč aktivnom djelovanju, shvaća svoju nemoć te se konačno oslanja na sigurnost i snagu Božje pomoći. U toj ljudskoj drami čovjek otkriva i smisao svojega života koji vodi autentičnoj sreći i konačnom spasenju. Tako novozavjetni pojam vjere „pistis“, gl. „pisteuo“ znači u biti „putovati prema“, „ići prema sigurnom cilju“ uvjeriti se, biti siguran, usmjeriti svoje postojanje prema Bogu, izvoru i smislu života. Pojmovi uključu-

³ Anto POPOVIĆ, תּוֹרָה - *Torāh*, 91.

⁴ Anto POPOVIĆ, תּוֹרָה - *Torāh*, 91.

⁵ Anto POPOVIĆ, תּוֹרָה - *Torāh*, 91.

⁶ Bas VAN IERSEL – Anton WEILER, „Esodo, un paradigma permanente“, *Concilium* 23 (1987.), 13-15.

ju dinamičnost koja ne isključuje intelektualni napor, a znači potpuno prihvaćanje, pristanak uma i volje objavljenoj istini. Pavao je definira kao „poslušna vjera“ (Rim 16,26; usp.: DV 5). U Hebrejskoj Bibliji za takav ljudski čin rabi se više pojmova bilo u glagolskim ili imeničnim pojmovima. U stvari različiti pojmovi izražavaju različite vidove jedinstvene vjere. Vjera obuhvaća cjelovit religiozni život pojedinca ili zajednice kojim se iskazuje odgovor ili povjerenje Bogu koji se riječju i djelima objavljuje. Vjera je osobno, potpuno prihvaćanje ili cjelovit odgovor na Božju objavu ili bogojavljenje. Vjera je u cjelini čovjekovo prihvaćanje Božje riječi, Boga ili oslanjanje na Božje svjetlo koje kroz riječ i događaj objave dolazi. Božji govor i čovjekov odgovor, to dvoje tvori Savez Boga i čovjeka, obostrano povjerenje. Bog vjeruje čovjeku i čovjek vjeruje Bogu. Vjera omogućuje komunikaciju Boga i čovjeka. Vjera je u Starom zavjetu snažni doživljaj Boga koji se objavio i u događaju doživio. Iskustvo Njegove blizine rađa sigurnost i povjerenje.⁷

Stvarnost vjere izražava se u Starom zavjetu na više načina. Šest je temeljnih pojmova koje izražavaju starozavjetnu vjeru. Pojmovi se pojavljuju kako u glagolskim tako i u imeničnim ili pridjevskim oblicima. Temeljni je glagolski oblik od kojega se prave različite izvedenice i tako tvore posebno semantičko značenje vjere i povjerenja. Najčešći su oblici za vjeru: *ʾāman* – vjerovati (330x), *ʾamēn* (30x); u imeničnom obliku: *ʾemet* (127x) ili *ʾemûnāh* (49x) – vjera. U knjizi Izlaska glagol *ʾāman* dolazi u hifilu 8 puta i 2 puta u qatil obliku, te jednom *ʾemet* / *ʾemûnāh* (18,21; 17,12) - vjera; ukupno 11 puta.⁸ Značenje je ovih oblika u kontekstu vrlo različito. Uglavnom izražavaju čvrstoću oslona, osloniti se, biti siguran, biti pouzdan, nepokolebljiv, držati za sigurno, biti uvjeren, imati sigurnost u djelotvornost subjekta koji se pojavljuje. U najčešćem hifilnom obliku (8x u knjizi Izlaska) ima značenje čvrstog povjerenja. Mi u tom smislu rabimo izraz „vjerovati“ u značenju „osloniti se na Boga“, prihvatiti Božja obećanja bez sumnje i zauzeti ispravan stav prema Njemu. Tu stvarnost izražavaju u različitim oblicima i slični pojmovi kao što su: *bātah* (pouzdavati se; biti siguran), *hāzaq* (biti jak, utjecati se), *qāvāh* (čvrsto se nadati), *jāhal* (ufati se), *hālak* (osloniti se na ...). I. Šporčić dodaje ovim glagolima i tzv. 'glagole spoznaje': *hāza*, *rāʾah* (gledati, vidjeti), *šāmaʿ* (čuti), *jādaʿ* (znati), *jāraʿ*

⁷ Usp.: Benito MARCONCINI, „La fede nell' Antico Testamento“, *La fede nella Bibbia*. Dizionario di spiritualità biblico-patristica 21 (Roma: Borla, 1998.), 11-19.

⁸ Opširno tumačenje svih tih semantičkih pojmova o vjeri, vjerovati, vidi: H. WILDBERGER, „*mn*“, Ernst JENNI – Claus WESTERMANN, *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, I. (Gütersloh: Chr. Kaiser, ⁵1994.), 177-209.

(bojati se). Svi termini kazuju čvrstinu povjerenja, snagu i sigurnost vjere i nade. Iz konteksta i solidne analize ovih pojmova, može se zaključiti: „Bogu koji je jedini se jedino i može potpuno vjerovati“ (usp.: Iz 43,10).⁹

Cijeli događaj izlaska karakterizira vjera u Boga osloboditelja. Ona se iščitava kao hod vjere Mojsija i naroda kroz komplementarne čine koji uvode, učvršćuju i potiču rast u vjeri. Osam puta rabljen je glagol *ʾāman* / vjerovati (Izl 4,1.5.8.9.31; 14.31; 19,9) u *hifilnom* obliku imperfekta, i uvijek ukazuje na spoznaju i doživljaj prisutnog Boga u samom događaju. Tri opisana događaja komplementarni su u rastu sigurnosti blizine Boga. To su: poziv Mojsiju, prijelaz preko Crvenog mora i sinajska teofanija kao temelj sklapanja Saveza s proglasom Dekaloga (Izl 20,1-17) i Zakonika saveza (Izl 20,22 – 23,33).

1.1. Mojsijev hod vjere

Izraelci u Egiptu, prema knjizi Izlaska, sačuvali su vjeru u Boga koji se objavio njihovim praocima, Abrahamu, Izaku i Jakovu. Mojsije, iako je odrastao na faraonovu dvoru pod okriljem egipatskih religioznih dvorskih običaja, znao je za svoje hebrejsko podrijetlo. Pisac (E) koji je unio ovu predaju o Mojsiju, počevši od njegova čudesnog izbavljenja od planiranog pokolja hebrejske djece pa do zauzimanja za subraču Hebreje od nasilja Egipćana, smišljeno je u legendarnu pripovijest unio teološke poglede o Bogu Hebreja. Mojsije je svjestan svojega podrijetla osjećao nepravdu prema svojem narodu. On ima osjećaj za pravdu i zauzima se za potlačene (2,11-15 zauzeo se za pretučenog Hebreja; 2,16-19 zauzeo se za nemoćne pastirice na izvoru). On nije gledao na razliku među ljudima ili spolu, nego na ono što je pravedno ili nepravedno. On je pravedan čovjek (*ʾiṣṣaddîq*) na kojega i Bog može računati. Pisac je već tu unio ispovijest vjere u Boga otaca. Bog koji se „sjetio Saveza s Abrahamom, Izakom i Jakovom“ čuo je njihovo zapomaganje (Izl 2,24). To je Bog koji prati život svojega naroda. Nije ga nikada napustio. Pisac antropomorfnim izrazom ispovijeda vjeru u živog Boga: On je „čuo“ - *וַיִּשְׁמָע* - *vajjišmaʿ* - *vav consecutivum* koji omogućuje razvoj misli, s glagolom - *וַיִּשְׁמָע* - *šāmaʿ* /slušati, 3.l.m.r.sg./ . Štoviše pisac produbljuje misli o živom Bogu. On je solidaran Bog, on osjeća, on vidi, on zna patnje svojega naroda. *וַיִּשְׁמָע* - *šāmaʿ* je tipičan glagol kojim se izra-

⁹ Usp.: Ivan ŠPORČIĆ, „Pravednik živi od svoje vjere“, Ivan ŠPORČIĆ (ur.), *Stari zavjet vrelo vjere i kulture. Zbornik radova znanstvenog simpozija* (Rijeka: Teologija u Rijeci; Zagreb: Biblijski institut, 2004.), 27-78, posebno str. 42; usp.: H. WILDBERGER, „mn“, 177-209.

žava put do vjere ili važnost vjere (usp.: Pnz 6,4-9; usp.: Rim 10,14; 3 Iv 1,4). Ponavlja tu istinu o Bogu dok se objavljuje Mojsiju: „Vidio sam / רָאִיתִי - *rā'itî* / jade svojega naroda u Egiptu, čuo tužbu na tlačitelje njegove. Znane se mi יָדַעְתִּי - *jāda'tî* – muke njegove“ (3,7).

Svi glagoli koji se u tekstu rabe teološke su naravi i izražavaju živu stvarnost vjere u Boga kao osobu. On je Jahve, prisutan na životnom putu svojega naroda. „Zato sam sišao da ga izbavim iz šaka egipatskih i odvedem ga iz te zemlje u dobru i prostranu zemlju...“ (3,8). Objava Boga Mojsiju početak je izbavljenja i spasenja. Bog očituje svoju volju osloboditi svoj narod. Povijesnost sužanjstva bitna je za vjeru Izraela. „Pogleda Bog na Izraelce i zauze se za njih“ (2,25). Pogledati, vidjeti (רָאָה - *rā'ah*) i zauzeti se (יָדַעַ - *jāda'* - obznaniti; učiniti znanim), izrazi su Božje blizine svojem narodu. On koji je daleko, sada je blizu, posve blizu, silazi da izbavi. Mojsije još nema sigurnu vjeru. On je odrastao na faraonovu dvoru gdje se djeluje po pravu i strogim zakonima koje štite drukčiji bogovi nego li njegovih sunarodnjaka.¹⁰ On je dobronamjeran prema sužnjima, ali ne pozna dovoljno Boga Hebreja. Bog mu prilazi i objavljuje se i tako ga pripravlja na vjeru polazeći od njegova ljudskog, pravednog osjećaja za pravo i pravdu. Izraelci su vapili za pravdom i njihov vapaj se uzdizao Bogu za pomoć (2,23). Mojsije suosjeća s potlačenim sunarodnjacima. On bi im htio pomoći i barem ublažiti nevolje. Izložio se možda i prekomjerno da spasi sunarodnjaka u tuči. Morao je zbog toga u izbjeglištvo.¹¹ Mojsije je tim već otvorio put vjeri u Boga otaca. U tekstualnim izričajima utkan je misterij Boga koji se objavljuje. On je negdje gore, na nebu, ali sada prilazi Mojsiju i uvodi ga u vjeru koja i u njemu mora biti sigurnost u uspješno ispunjenje Božjeg nauma. Iako se Bog odlučio djelovati i osloboditi Hebreje iz sužanjstva, traži Mojsijevu suradnju. Traži njegovu vjeru, povjerenje i suradnju u djelo oslobođenja. Pisac u glavi 3 – 4 opisuje, na temelju više nesigurnih predaja, Božji zahvat u Mojsijev život. Mojsije teofanijom biva radikalno zahvaćen i izmijenjen. Objava Boga Mojsiju i poslanje koje je tijesno povezano s njom čine Mojsija najvećim svjedokom vjere u Boga.

U doživljaju Boga objave na Sinaju očite su tri dimenzije vjere: 1. Mojsijevo prihvaćanje posredništva u događaju oslobođenja, 2. poslušnost Božjim odredbama, i 3. tumačenje čudesnih znamenja kao put vjere u Boga osloboditelja (*Jahve go'el*).

¹⁰ Usp.: Terence E. FRETHERM, *Esodo* (Torino: Claudiana, 2004.), 65.

¹¹ Židovski midraši tumače da je Mojsijevo prekomjerno kažnjavanje Egipćanina razlog da ni Mojsiju Bog nije dopustio ulazak u obećanu zemlju (Pnz 1,37). Usp.: „תורה, Die Tora in jüdischer Auslegung, II.“, W. Gunther PLAUT (ur.) *Schemôt* Exodus (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2000.), 41-50.

1.2. Mojsije i spoznaja Boga otaca

Mojsije je kod svojega tasta Jitra imao priliku slušati o Bogu otaca. U bijegu od kazne za zločin koji je počinio udaljuje se od egipatskih božanstava i njihova štovanja.¹² Sada dok pase stada po „brdu Božjem“ – Horebu (3,1), traži svjetlo apsolutnoga. I „Anđeo mu se Jahvin ukaže u rasplamtjeloj vatri iz jednoga grma“. Čudan prizor, grm ne sagorijeva - כִּנֹּחַ - *s^eneh*. Mojsije je izazvan. Tajanstveni ga privlači. Prilazi, a onda čuje glas kao nekoć Abraham dok je trebao žrtvovati Izaka (Post 22,1ss): „Mojsije, Mojsije ... mjesto na kojem stojiš sveto je tlo. Ja sam – nastavi – Bog tvoga oca; Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljevi“ (Izl 3,1-6). Pisac (E) odmah zaključuje: Mojsije se susreo s Bogom licem u lice pa zakloni lice jer se bojao Boga gledati. Bog je zametnuo dijalog s Mojsijem. Mojsije osjeća da je Bog koji mu se javio veći od egipatskih bogova. U njemu se pojavio strah, „bojao se“ stajati pred prisutnim koji ga poznaje. On ga je nazvao dva puta njegovim imenom. On ga dakle poznaje dok on još ne pozna Njegovo ime. Susrećemo se s teologijom imena. On zna njegovo podrijetlo. On je sin Hebrejke ali i posvojeni sin Egipćanke. U ovom susretu s još nepoznatim Mojsije će u dijaloškom dugom razgovoru doći do vjere. Tajanstveni koji se predstavlja kao Bog otaca ima u njega povjerenja i traži: „Zato hajde! Ja te šaljem faraonu da izbaviš narod moj, Izraelce, iz Egipta“. Anđeo traži nutarnju promjenu u Mojsijevu odnosu prema Bogu otaca. Uvodi ga u povijesnu stvarnost rodoslovlja u kojem i on ima svoje korijenje. Ja sam *Bog tvoga oca* - אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ - *’ānokî ’elohê ’ābîkā*, Bog Abrahamov. Elohistički izraz אֱלֹהִים - *’elohim* – redaktor je upotrijebio da Mojsija uvede u vjeru otaca. To je jedincati Bog, Bog stvoritelj svijeta i čovjeka. On je sasvim drukčiji od bogova drugih naroda. Drukčiji i od egipatskih bogova kojih je Mojsije poznao velike hramove i mjesta njihova kulta; RA u Heliopolisu (egip. *Iwnw*, u Bibliji naziva se On (Post 41,45.50; 46,20) 12 km sjeveroistočno od današnjeg Kaira), PTAH u Memfisu (spominju ga proroci Hoš 9,6; Iz 19,13; Jer 2,16; 44,1; 46,14.19; Ez 30,13.16), AMON u Tebi, ATON u Tel el Amarni. Bog אֱלֹהִים - *’elohîm*, Bog otaca, je sasvim drukčiji, tajanstveni, govori, zahvaća njegovo biće. Mojsije je potresen tim događajem. Mojsije je znao a sada čuje, i On je vidio nevolje njegova naroda. Tako Mojsije u teofaniji spoznaje svoju pripadnost vjeri otaca koju dosada nije upoznao. Ali dok mu govori, naređuje mu „ne prilazi jer mjesto na kojem stojiš sveto je tlo“ (3,5). Iznenaden je i uplašen. Došao je u blizinu Svetoga. Objavljuje mu se sveti Bog. To je mjesto Svetoga pred kim treba biti

¹² Usp.: Igor URANIĆ, *Sinovi sunca. Vjerovanja starih Egipćana* (Zagreb: CID, 1997.).

čist i po orijentalnim obrednim običajima izuti obuću. On ga ne vidi, ali osjeća njegovu blizinu i glas. On ga iznutra sve više zahvaća. Mojsije shvaća: to je tajanstveni i prisutni Bog. Grm סָנָה - *s^eneh* – koji ne izgara, čudesni je prizor koji uvodi u stvarnost onoga koji se objavljuje. To je Bog koji se doživljuje u znamenjima. Zahvaćen njegovom snažnom blizinom, zaklanja lice jer se bojao Boga gledati. Izraz מִהַבִּיט אֶל-הַאֱלֹהִים מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יֵרָא – *mošeh pānājv kî jārē' mēhabbîṭ 'el-hāelohîm* – ukazuje na nutarnji osjećaj nedostojnosti i opasnosti doći u doticaj sa Svetim, što nije dopušteno običnim ljudima a posebno grešnicima (usp.: slučaj Uze 1 Ljet 13,10). To je bio privilegij svećenika. Zato se Mojsije boji - *jārē'* – jer nije kao smrtni čovjek dostojan biti u blizini Svetoga. On spoznaje da je to sveti Bog i gledati Boga licem u lice, značilo je riskirati život. „Ne može čovjek Boga vidjeti i na životu ostati“ (Izl 33,20). I Ilija prorok se zaklanja u pećinu da ne vidi lice Božje (1 Kr 19,13). Izraz bojati se Boga čest je u mudrosnim knjigama i ne znači strah od nekoga ili nečega nego strahopoštovanje, poniznost, pobožnost. Jedan je to od darova namijenjen i Mesiji (Iz 11,2). To je *timor filialis* koji kao Božji dar pomaže spoznati istinu i izvršiti volju Božju.¹³ To i jest cilj ove teofanije. Mojsije je spoznao, ne samo umom nego i duhom, istinu o Bogu svojih otaca i povjerovao u Njega.¹⁴ Sada je započeo svoj životni put u vjeri otaca. On je spreman služiti mu. Susret Boga i Mojsija je nepatvoren, bez pretvaranja i laži, on je iskren i otvoren prijateljskom dijalogu. Bog je ispunio Mojsijevu žudnju za istinom, „hajde da vidim“ (3,3). On je upoznao onoga o kojem je čuo govoriti među Hebrejima u Egiptu. To je isti Bog Hebreja kojemu se može vjerovati. Vjera je u biti dar Božji koji se prihvaća. Bog silazi i objavljuje se Mojsiju. Ponuđeni dar Božji traži osobni odgovor, povjerenje. Vjera je osobno obogaćenje koja uzdiže k Bogu. „Ja ću biti s tobom“ (3,12) ohrabrenje je za ustrajnost u vjeri. Mojsije čuje glas i uzlazi na Božje brdo. To je prvi čin vjere koja rađa povjerenje. On je upoznao Boga otaca ne iz priča nego iskustvom vlastita doživljaja. To nije samo intelektualni spoznajni čin nego mnogo više, to je doživljaj objavljene stvarnosti, istinitog Boga. Sada je započeo svoj životni put u vjeri otaca. On je spreman služiti mu. Mojsije spoznaje Boga koji mu se objavljuje ljubi i brine se za svoj narod. On želi njegov narod osloboditi sužanjstva. To je dakle Bog koji iskazuje svoju ljubav prema njegovu patničkom narodu. Da to ostvari, traži posrednika. Mojsije, koji poznaje sistem vlasti i moć faraona,

¹³ Vidi: „Iz Rasprava o psalmima svetog Hilarija“ *Časoslov rimskog obreda*, II. (Zagreb: KS, 1984.), 133-134.

¹⁴ Usp.: Gianguerrino BARBIERO, „Il cammino di fede del giovane Mosè come sintesi dell' esperienza spirituale dell' Esodo“, *Salesianum* 57 (1995.), 3-23.

izabran je za posrednika. I tu se Mojsije počinje kolebati. Biti svjedok onoga što se vjeruje, to je drugi vid vjere.¹⁵ I tu nastaje problem. Kako dati svjedočanstvo? Bog i tu odmah daje ohrabrenje: „Ja ću biti s tobom“ (3,12) i kada ih oslobodiš, svojemu Bogu iskazat ćete štovanje na ovom mjestu (3,12). Prisutni Bog u životu onoga koji vjeruje, u našem slučaju Mojsija, jamstvo je uspjeha izvršiti vlastito poslanje. Osim toga, vjera uključuje štovanje Boga, zahvalnost Bogu za dar vjere: „svome Bogu iskazat ćete štovanje“. Vjera koja se mnogostruko u događajima života doživljava traži zahvalnost, štoviše, javni čin štovanja Boga koji kao Prisutni čuva naš život. Vjerovati je trajni čin slušanja i poslušnosti Božjem glasu.

1.3. Mojsije i identitet Jahve – poslušnost Jahvi

Povjerenje koje Bog daje Mojsiju izbaviti Izraelce iz sužanjstva prouzročilo je odgovornost za isto izbavljenje ili oslobođenje naroda. Postavlja se prvo pitanje o kredibilitetu vjere. Kako objasniti identitet Boga koji se objavio? Koje je njegovo ime? Bog prihvaća ovu Mojsijevu poteškoću i sam objavljuje svoj identitet: „אֲנִי אֶהְיֶה - 'ehjeh 'ašer 'ehjeh - ja sam koji jesam“ (3,14). Mojsije insistira na njegovu imenu. I Bog odgovara, kaži Izraelcima אֲנִי אֶהְיֶה - 'ehjeh / ja jesam – poslao me k vama, a onda precizira svoj identitet יהוה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם - Jahve 'elohé 'abotêkem - JAHVE, Bog otaca vaših ... poslao me k vama. Uz već poznato ime Boga otaca אֱלֹהִים - 'elohîm / Bog, sada je pridruženo ime Jahve, Bog koji se objavio. Jahve „to mi je ime dovijeka, tako će me zvati od koljena do koljena“ (3,15). Tekst se može višestruko tumačiti, ali svodi se uglavnom na tvrdnju: Jahve označava identitet, narav samoga Boga koji se objavio. Njegov identitet, narav, ne može se izreći. On jedino ima ime. To ime iskazuje ono što je Mojsije doživio. Ono je neizrecivo. On jest, a sve drugo od Njega ima postojanje. To je Bog koji jest i koji će biti, koji postoji odvijeka do vijeka. To je tajanstveni, živi, djelatni, vječni, moćni ili jednostavno PRISUTNI Bog.¹⁶ 'Ehjeh - ja jesam, ja ću

¹⁵ Usp.: Gianguerrino BARBIERO, „Il cammino di fede del giovane Mosè“, 3-23.

¹⁶ Midraši ističu da se Boga označava mnogim imenima, a On je onaj koji se doživljava u svojim čudotvornim djelima i nemoguće ga je u potpunosti upoznati prije nego se On doživi. Mojsije ga je doživio u događaju objave i čudesnog izlaska. Usp.: תוֹרָה, Die Tora in jüdischer Auslegung, II., 61.; Dr. Ivan Golub protumačio je ovo ime u smislu „adesse“ biti tu (njem. „Dasein“) i drži da bi hrvatski najbolji prijevod bio PRISUTNI. Usp.: Ivan GOLUB, *Prisutni. Misterij Boga u Bibliji* (Zagreb: Glas Koncila, 21983.), 16. Židovski tumači ovoga imena u Qabbalah ime Jhvh tumače kao objavu Božje vitalnosti, ljubavi, slobode, životne snage, očitovanja Božje pravednosti i sveopće mudrosti, pobjede na zlim silama

biti – ime je svakog individua što proizlazi iz Božjega bića. To je ime Boga stvoritelja koji se sada objavljuje Mojsiju.¹⁷ I izlazak ili oslobođenje Izraela iz sužanjstva u kontekstnoj strukturi knjige jedan je vid Božjeg novog stvaranja.¹⁸ Njegova stvaralačka moć pokazat će se u mnogim čudesnim djelima Mojsija pred faraonom a napose u prijelazu kroz Crveno more ili preciznije rečeno: događaji knjige Izlaska ispovijest su vjere ili dokazi o djelovanju Božjem u oslobođenju Izraelaca iz sužanjstva. I Mojsije je morao proći taj put od samouvjerenja o vođi i osloboditelju svojega naroda do uvjerenja da je jedini pravi osloboditelj Bog. Tim je razbijena Mojsijeva iluzija da će on organizirati i osloboditi svoj narod kad se u sukobu Izraelca i Egipćanina stavio na stranu svojega naroda (Izl 2,11-15). Tada je u stvari započeo Mojsije put od iluzije i snova do uvjerenja i sigurnosti vjere u Boga osloboditelja. Misterij Boga je ipak u tome što za svoje djelo traži suradnike. Mojsije je izabran za posrednika i za tu službu postao je sposoban kada je postao čvrst u vjeri, kada je povjerovao da će svoje prve snove o slobodi svojega naroda ostvariti samo oslanjajući se na djelatnog, svemoćnog i prisutnog Boga u životu svakog pojedinca i vjernog naroda.

Izbor i osposobljenje Mojsija za posrednika ili Jahvina proroka (Pnz 18,15; 34,10) završava Jahvinom zapovijeđu: „Idi, skupi starješine Izraelaca pa im kaži: Jahve, Bog otaca ... objavio mi se ... i odlučio sam vas izvesti iz egipatske bijede ...“ (3,16). Svojem posredniku Bog obećava pomoć *svakovrsnim čudesnim* djelovanjem (בְּכֹל נִפְלְאוֹתַי – *b^ekol nif^el^eotaj* - od gl. *pālā'* – izvanredno, čudesno, djelovati: 3,20), kako bi preko njega i drugi došli do sigurnosti vjere u Boga osloboditelja (usp.: 4,5.8-9).

1.4. Mojsije svjedok vjere – tumač znamenja

U četvrtoj glavi iščitava se prva kriza Mojsijeve vjere ili nesi-

itd. Usp.: RAPHAEL. *'Ehjah 'Ašer 'Ehjah. Io sono Colui che sono* (Roma: Asran Vuiya, 1978.), 38ss; Celestin TOMIĆ, *Izlazak* (Zagreb: Provincijalat hrvatskih franjevac konventualaca, 1979., ²1995.), 80-88; Usp.: Hans Peter MÜLLER, „Der Jahwename und seine Bedeutung Ex 3,14 im Licht der Textpublikationen aus Ebla“, *Biblica* 62 (1981.), 305-327. Gerhard von RAD naglašava da ime Jahve nije filozofska definicija što Bog jest, nego ime ukazuje na Izraelov doživljaj Boga u riječi i djelima: On je djelatni, prisutni, nedohvatljivi, sasvim slobodan u svojem djelovanju i objavi. Usp.: Gerhard von RAD, *Theologie des Alten Testaments*, I. (München: C. Kaiser, 1969.), 194ss. Usp.: Adalbert REBIĆ, *Središnje teme Staroga zavjeta. Biblijskoteološki pregled starozavjetne poruke* (Zagreb: KS, 1996.), 38-39.

17 André CHOURAQUI, *Mosè. Viaggio ai confini di un mistero rivelato e di una utopia possibile* (Genova: Marietti, 1996.), 83.

18 Terence E. FRETHERM, *Esodo*, 27.

gurnost u vjeri. Pet puta se tu pojavljuje glagol אָמַן - 'āman / vjerovati (4,1.5.8.9.31 – sve u *hifilnim* oblicima) u dijalogu Boga i Mojsija. Mojsije je u doživljenoj teofaniji iskusio susret s Bogom i dobio poslanje vratiti se u Egipat ali i uvjerenje da će ga narod poslušati (3,18). On je Jahvin posrednik i on treba uvjeriti Izraelce da je Jahve, Bog otaca (3,16), koji ih je odlučio izvesti iz sužanjstva.

Mojsije je očito svjestan stanja zasužnjenog naroda, svjestan je i moći faraona, djelovanja čarobnjaka u promicanju bogova Egipta pa počinje sumnjati u svoj uspjeh. Svjestan vlastite odgovornosti o povjerenju postavlja pitanje Bogu: što „ako mi ne povjeruju i ne poslušaju me“ (4,1). Obje riječi, *povjerovati* i *poslušati*, nose teološki naboj. Vjera je povjerenje, ali se očituje u poslušnosti. On treba privesti Izraelce vjeri u Jahvu koji je odlučio izvesti ih iz sužanjstva. Narod bi trebao doći do vjere u Jahvu imajući povjerenje u Mojsija. Mora se osloniti na Jahvina posrednika. I tu se javlja problem sigurnosti vjere. Kako uvjeriti narod u Jahvinu namjeru izvesti ih iz sužanjstva? Bog razumije i prihvaća nevjericu Mojsija, ali mu jamči ulogu vođe što potvrđuje tekst „osvjedoči se Izrael i o silnoj moći koju Jahve pokaza nad Egipćanima. Narod se poboja Jahve i povjerova וַיִּאֱמִינוּ - *vajja 'amînu* - Jahvi i njegovu sluzi Mojsiju“ (14,31). Uloga vođe Mojsiju je potvrđena i obećanim znamenjima, znakom štapa, pomoć kroz tri znamenja אֹתוֹת - 'otôt kojim će se suprotstaviti njihovoj nevjeri. Znamenja obećana posredniku jamstvo su u pobjedi nad magijom egipatskih čarobnjaka. Ona trebaju biti pomoć, sredstvo u hodu do vjere. Jahve mu to jamči. Unatoč tome Mojsije i dalje pokazuje nesigurnost u izvršenju danog mu poslanja pa se ispričava da je nevješt govoru i כִּי כִבַּדְתִּי - *kî k'bad-peh* / ili na jeziku težak (4,10). Bog rješava i ovu njegovu ispriku davši mu Arona za tumača i pomoćnika u svjedočenju vjere u Jahvu koji mu se objavio. Bog ne odustaje od Mojsija. On, ne Aron, treba biti prenositelj iskustva vjere. On je Jahvu u objavi osobno doživio i jedino on koji ga je doživio može biti vjerodostojni svjedok i uvoditi druge u vjeru.

Vjera je osobni ali i javni čin koji treba svjedočiti. Svjedočanstvo vjere mora biti vjerodostojno. Vjerovati vođi koji govori u ime Jahvino izraz je poslušnosti Bogu koji govori preko svojih izabranika. Pa ipak uvjeriti narod da govori u ime Jahvino, to je trajni problem komunicirati vjeru. Čini se da ni sam Bog pred Mojsijevim pitanjima nije mogao predvidjeti sve ove poteškoće koje su se otvorile pred Mojsijevim poslanjem. Obećanja Jahvina „oni će te poslušati“ (3,18) nisu automatski i sigurnost da će tako i biti. Ljudsko ponašanje je nepredvidivo pred Božjim riječima. Zato Bog prihvaća dijalog iz kojega poteškoće postaju uočljivije. U dijalogu se otvara mogućnost uspjeha. Zato Mojsiju nare-

đuje izvesti sva čudesa pred faraonom (4,21) kojemu će on otvrdnuti srce kako bi, nakon što mu slomi tvrdoću i nevjeru, u punom svjetlu bljesnula istinita o Jahvi, Bogu Izraelovih otaca. Značajno je da se u tekstu ističe već ovdje „Izrael je moj prvorođenac“ (4,22), što je inkluzija za vjeru utemeljenu na događaju slavlja Pashe u kojoj su umoreni prvorođenci Egipta, a Bog je Izraela stekao za svojega prvorođenca (usp.: Hoš 11,1). Bog kroz dijalog s Mojsijem pojačava i svoju potporu vođi, posredniku kojega je izabrao. Božji projekt ne smije propasti. Mojsijevo poslanje mora uspjeti i dovesti vjeri sve Izraelce. Riječi i čudesna znamenja koja će Mojsije pred njima naočigled činiti uvjerit će ih da Jahve djeluje preko svojega izabranika. I „tako moraju vjerovati da je Jahve, Bog njihovih otaca“ (4,5). Bog jamči Mojsiju uspjeh pred ljudskim sumnjama koje su normalna pojava na putu vjere. To je jasno i iz redaka 4,8-9 kada mu naznačuje da sumnje mogu ići i dotle da ne povjeruju ni u prva dva znamenja, onda će ih uvjeriti treće znamenje - voda će se pretvoriti u krv, 4,9. U ovom dijalogu Bog računa i na mnoge neuspjehe posrednika, ali mu konačni uspjeh jamči svojim božanskim autoritetom premda se u razgovoru ne služi njime. Iako božanska obećanja ciljaju budućnosti „vjerovat će“ (4,5), „povjerovat će poruci drugog znamenja“ (5,8), sam se Bog uvjerava i u mogućnost nevjere naroda pa jamči uspjeh i trećim znamenjem. Znamenja Bog predstavlja tako da su u isto vrijeme znaci i za Mojsija i narod. Ona rađaju sigurnost, povjerenje prije svega u Mojsiju. Kada narod osjeti sigurnost njegove vjere, Jahve jamči: „i oni će te poslušati“ (3,18). Vjera je u biti poslušnost (slušanje - וְשָׁמַעְתִּי לְקוֹלְךָ - *v^ešām^eû l^eqolkā* – oni će poslušati tvoj glas) Jahvinu glasu i njegovu sluzi Mojsiju. Po vjeri Mojsija i čudesnih znamenja narod će se uvjeriti da je Jahve veći od egipatskih bogova, moćniji od moći faraona i magije egipatskih čarobnjaka. I faraon će konačno spoznati, uvjeriti se, תֵּדַע - *tēd‘a*, od gl. *jāda‘*, Jahve jest Bog (7,17). Važno je ipak zapaziti da sama znamenja za sebe nisu dovoljna kao put do vjere. Nevjerni faraon ali i sumnjičavi narod u istoj su ravni. Takva znamenja gledali su toliko puta u djelovanju čarobnjaka. Znamenja koja Mojsije čini svjedoče i očituju Mojsijevo vjeru i ona je nužna za vjeru naroda. I tek su zajedno jamstvo Jahve koji u konačnici stoji iza oba djelovanja. Jahve sam djeluje po Mojsiju i znamenjima te u narodu rađa, uzrokuje vjeru u vlastitu prisutnost u događaju izlaska. Vjera očito ne može biti nametnuta samo vanjskim znacima, makar i neobjašnjivim, nego prije svega vjerodostojnim i uvjerljivim slušanjem glasa Jahvina i njegova sluge Mojsija.¹⁹ Tako Mojsije, Jahvin posrednik i vođa, u otvorenom i dugom dijalogu svjedočanstvom vlastite

¹⁹ Terence E. FRETHERM, *Esodo*, 95.

vjere privodi vjeri Izraelce, Jahve je naš Bog, naš Otkupitelj. Izrael je končano povjerovao i uvjerio se da je Bog govorio Mojsiju, objavio mu svoj identitet, Jahve je Bog otaca, On je objavio svoju volju izvesti ih iz sužanjstva. Izrael je konačno povjerovao, On je jedincati i istiniti Bog.

Ako prema Katekizmu Katoličke crkve uzmemo da je „vjera čovjekov odgovor Bogu, koji mu se objavljuje i dariva“ ili da vjerovati znači držati za sigurno, imati čvrsto i nepokolebljivo povjerenje, držati za istinu, onda je točna i pišćeva tvrdnja „narod je bio uvjeren“, - וַיֵּאֱמָן הָעָם - *vaj-ja'amen hā'ām* - narod se uvjerio, stekao sigurnost (4,31) da se Jahve objavio Mojsiju i odlučio ih osloboditi sužanjstva, podariti im slobodu i uzeti ih za svoj narod. U tekstu se prepoznaju, prema predajama, različiti teološki naglasci izbavljenja.

Starije predaje ističu - Jahve je spasio (*‘ālāh*, Izl 3,8.10), novije - Jahve je oslobodio, (*pādah*: Pnz 7,8; 13,6; Mih 6,4; Ps 78,42), a P otkupio (*gā'al*; Izl 6,6; Ps 74,2; 77,16) svoj narod.²⁰ O svemu svjedoči i zapis Jahvine riječi prije sklapanja Saveza u 19,5-6 „Stoga budete li mi se vjerno pokoravali i držali moj Savez, vi ćete mi biti predraga svojina - סְגֻלָּה / *sēgullāh* - mimo sve narode ... vi ćete mi biti kraljevstvo svećenika מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים / *mamleket kohanīm*, narod svet, גּוֹי קָדוֹשׁ / *gōj qādōš*“.²¹ Jahve je doista jedincati, prisutni, Bog njihovih otaca, koji ih izbavljenjem iz sužanjstva sebi stječe za svoj narod, svojega prvorođenca בְּנֵי בְּכֹרֵי יִשְׂרָאֵל - *bēnī bēkorī jisrā'el* - između tolikih drugih naroda (4,22).

Izlaskom iz sužanjstva Izrael se vjerom u Jahvu mijenja iz sužnja u slugu Jahvina. To iskazuje u tekstu ista riječ עֲבָד / od gl. *‘ābad* / služiti; i *‘ebed* / sluga. To je ustvari plod čvrste vjere.²² Vjera je izraz slobodnog izbora koja mijenja ne samo stanje izvana nego još više iznutra. Manjak slobode vodi u ropstvo, a dar slobode čini Izraela sinom Jahvinim. I Jahve koji se objavio postao je svjetlo i motiv slobodnog izbora i iskazivanja zasluženog štovanja. Poslušaj Izrael glas Jahve i njegova sluge Mojsija. Povjerovaše Izraelci „padoše ničice i pokloniše se“ Jahvi (4,31). Tim je pisac jasno ukazao na konačni cilj vjere: imati povjerenje, osloniti se na Boga koji je govorio, objavio se i štovati ga „poslušnom vjerom“ (DV 5; Rim 16,26; usp.: Rim 1,6; 2 Kor 10,5-6), tj. umom, srcem i ljubavlju, cijelim bićem.

²⁰ Werner H. SCHMIDT, *Alttestamentlicher Glaube* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, ¹¹2011.), 54.

²¹ Prema Katekizmu Katoličke crkve „vjera je čovjekov odgovor Bogu, koji mu se objavljuje i dariva, pružajući istodobno čovjeku preobilno svjetlo u traženju zadnjeg smisla života“ (KKC, 26). „U događaju izlaska Izrael je povjerovao Bogu, njega jedinog priznaje i služi mu kao jedinomu, živome i istinskom Bogu...“ (KKC, 62).

²² Ambrogio SPREAFICO, *Il libro dell' Esodo* (Roma: Città Nuova, 1992.), 44.

2. Put naroda k vjeri

Nakon što su primili božansko poslanje, Mojsije i Aron počinju izvršavati sve naloge što ih je Jahve odredio kako bi uvjerali faraona i Izraelce „Jahve, Bog Izraelov, zahtijeva „pusti narod moj, da ode i u moju čast slavi svetkovinu“ (5,1). Ponavljaju se već od prije poznate Božje namjere u različitim oblicima, pustiti narod moj, izvesti ga iz sužanjstva, uvesti u zemlju obećanja kako bi pisac uveo čitatelja u događaj i cilj izlaska: Izrael će služiti i častiti Jahvu Boga svojega a ne faraona i njegove bogove (4,23). Razvoj događaja izlaže se na način da pokaže kako se do sigurnosti i slobode prakticirati vjeru dolazi teško. Nakon objavljene Božje namjere faraonu, prvo će se pojaviti još veće nevolje za narod. Faraon će im nametnuti još veće muke i teže poslove. Izmišljenim optužbama, da su lijeni i zavedeni, prebacuje vlastitu odgovornost za njihovu sudbinu na njih same. Pokušava ih na taj način zavaditi podjelama na podložne i pobunjenike. No na taj način sukob se uzdiže u sukob Mojsija i faraona, odnosno Jahve i moći faraona. „Tko je taj Jahve da ga poslušam? ... Ja toga Jahvu ne znam“ (5,2). Tim je iznesena činjenica da Jahve ne pripada u grupu egipatskih bogova. Redaktor je retoričkom ironijom skrio pravo pitanje. Spoznaja Jahve nije stvar ni pojedinca, ni samo Izraela, nego svih ljudi, dakle i faraona. Upoznati ili znati Jahvu jest svrha cjelovitog Božjeg djelovanja koje On sam obznanjuje preko svojega izabranika Mojsija (usp. 7,17 - בְּזֹאת תֵּדָע כִּי אֲנִי יְהוָה - *bəzōt tēda'kī'anī Jhvh* - „u ovom ćeš spoznati da sam ja Jahve“; usp.: Izl 8,6.18; 9,14; 10,2; 11,7; 14,4.17). Spoznati ili znati Jahvu je izraz koji ukazuje na spoznaju ili doživljaj stvarnosti. U spoznaji znamenja doživjet će i faraon i narod moć Jahve koji će nadvladati kaos čarobnjaka i neobuzdane sile prirodne. Izraelci kroz znamenja vjerom protumačena upoznat će Jahvu, Boga otaca, kao moćnog pobjednika nad kaosom. Pisac je tako događaje povezo s događajem stvaranja svijeta. Jahve koji je stvaranjem pobijedio kaos tako će i ovdje tvrdoću faraona i njegova naroda slomiti i pobijediti. I zla koja i Izraelce pogađaju upravo će biti motiv vjerovati u moć i volju Jahvinu osloboditi ih od kaosa nastalog moću i nasiljem faraona. Faraon i Egipćani ostat će u kaosu, dok će Izraelci vjerom u Jahvu spoznati dar slobode koja proizlazi iz Jahvine slobode stvaranja.

Objava Jahve, Boga Izraelovih otaca, usmjerena je prvenstveno Izraelcima ali i faraonu i svima narodima. Mojsije se obraća faraonu „pusti narod moj“ a čudesni znaci su namijenjeni svima. Izraelcima se Bog objavljuje zbog obećanja danih ocima (Abrahamu i potomstvu njegovu) dati im kanaansku zemlju i biti Bog njihov i njihova potomstva

(Post 17,7). Tako u djelovanju Božjem povezana je prošlost (obećanja) sa sadašnjošću (oslobođenjem). Savez je trajna poveznica prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. On se samo u različitim oblicima doživljava. Izrael kroz življenu vjeru spoznaje: Bog koji nam se objavio, vjeran je Bog. On se Abrahamu, Izaku i Jakovu objavio kao El Šadaj (pantokrat- tor), a sada se objavljuje kao Osloboditelj. U tom činu četiri su istine o Bogu utkane u tri djelovanja izrečena u glagolima. „Kaži dakle Izraelci- ma da sam ja Jahve; da ću vas **izbaviti** (*jācah* / hofal = biti iznesen van) od tereta što su vam ga Egipćani nametnuli, **oslobodit** ću vas (*nāsal* – osloboditi) od ropstva u kojem vas drže, **otkupit** ću vas (*ḵāṣṣal* / *gā'al* – otkupiti, platiti cijenu) ... i za svoj ću vas narod **uzeti** (*lāqah* – uzeti) i bit ću vašim Bogom (6,6,7).²³

Narod će dakle doći do spoznaje da je Jahve Bog i iskustvom do- živjeti spasotvorna djela Božja. Česta ponavljanja u tekstu „ja sam Ja- hve“ i „moj narod“ (3,7.10; 5,1) posebno u opisivanju tzv. 10 egipatskih zala (7,4.16; 8,12-22; 9,1.13.17; 10,3-4) ističu poseban status Izraela u cjelokupnom djelovanju Božjem. Faraon i Egipćani će također spo- znati da Jahve koji se bori za Izraela doista jest Bog, ali ga neće po- slušati. Otvrdnuće faraonova srca samo je strukturalni način isticanja kako postupno i faraon dolazi do spoznaje o Jahvi, Bogu Izraelovu. Na početku ga negira, a postupno sve više dolazi do uvjerenja da je Bog na djelu koje Mojsije izvodi pred njim i pred narodom. Tragično je što faraon ne spoznaje u Jahvi jedincatog i svemoćnog Boga, nego će ga prihvatiti kao jednog od mnogih egipatskih bogova.

Za pisca zla ili nedaće koje pogađaju Egipćane imaju kozmič- ku dimenziju i poprimaju značenje nastupa pravednog Božjeg suda protiv okrutnosti faraona i njegova naroda. Sud je pravedan i Egipća- ni su kažnjeni, dok nevini Izraelci nisu pogođeni katastrofama. Štovi- še prirodne katastrofe kao kazne nad Egipćanima donose Izraelcima oslobođenje. To je pozitivan pogled na sve što se događa jer se tuma- či priznanjem, odnosno, spoznajom da je Jahve ne samo Bog Izraela nego i svega stvorenoga. Njegovo ime bit će razglašeno po svoj zemlji. U tekstu o tuči Mojsije mora prenijeti faraonu: „Ako ih ne pustiš, sva zla svoja navalit ću ovaj put na te, na tvoje službenike i tvoj puk, tako da spoznaš da nema nikoga na svoj zemlji kao što sam ja“ (9,14) i onda

²³ U Talmudu se četiri glagola tumače u slavlju pashalne večere kao četiri spasenjska Jahvina čina kojim spašava svoj narod. Ti čini se povezuju uz četiri čaše vina koje u slavlju obreda svi trebaju piti. Amoraž Ravina tumači ih ovako: „Četiri čaše su naši učitelji ustanovili za podsjećanje na slobodu“ ... a „Šlomo ben Jichak - Raši broj čaša tumači time što su u knjizi Izlaska upotrijebljena četiri glagola za spasenje: izvešću vas, spasit ću vas, izbavit ću vas i uzeti vas sebi“: usp.: Eugen WERBER, *Sarajevska hagada* (Beograd: Prosveta; Sarajevo: Svjetlost, 1983.), 7.

opet „poštedio sam te da ti pokažem svoju moć i da se hvali moje ime po svoj zemlji“ (9,16; usp.: Ps 96,3). To znači, oslobođenje Izraela ima i mnogo šire značenje od same slobode iz sužanjstva. Ono poprima sveopće značenje utkano u imenu Boga stvoritelja koji stvaranjem pobjeđuje sile zla, pa i kaosa nastalog u Egiptu pod tiranijom faraona. Nepogode koje su pogodile Egipćane, a Izrael ih uopće nije ni osjetio, objava su pravednog Božjeg suda i sveopćeg gospodstva nad tiranima i najava su sloma ili pobjede Božje nad okrutnošću i nasiljem što se u svijetu nevinima nanose. Faraon koji pomalo uviđa, Jahve je jači od egipatskih bogova i njegovih čarobnjaka, poruka su svim narodima da djela koja su suprotna Božjem naumu stvorenog svijeta, svijetu reda, prava i pravednosti, neće biti tolerirana.²⁴ Otvrdnuće faraonova srca svima je znak, on nije došao do prave vjere, ali će i to poslužiti da se i u tome očituje moć i slava Božja. Tek u pomoru prvorođenaca pokazuje se da je Jahve izvojevao pobjedu. Faraon priznaje nemoć i spoznaje Jahve jest Bog. „Ustajte i odlazite od moga naroda i vi i vaši Izraelci! Idite! Odajte štovanje Jahvi, kako ste tražili ... idite pa i mene blagoslovi-te“ (12,31-32).²⁵ No, ovo javno priznanje Jahve Bogom Izraela kojemu i prema faraonu treba odati kultno štovanje napokon je i svojevrsno priznanje vlastite krivnje. To je dovoljno da Mojsije sada spasenjsko djelovanje pripušta izravnom djelovanju Božjem. Vođa faraon je počeo vjerovati, ali osobni interesi, čast, vlast, bogatstvo očito su prevladavali do rasta punine vjere. On i Egipćani spašeni su od većih nesreća, a Izrael je oslobođen od ropstva. Priznanje Jahve Bogom prouzročilo je i naklonost prema Izraelcima: „Egipćani bijahu naklonjeni pa davahu“ (12,36). To je svojevrsni vid nagrade za plaćenu otkupninu sužanjstva.

2.1. Jahve spasitelj Izraela

Početak izlaska obilježen je faraonovim razočaranjem što je pisac, na temelju očitog različitog, tumačenja sinajske predaje, označio jednom kao bijeg (14,5), a drugi puta kao faraonovo dopuštenje (13,17). Put izlaska Jahvin je izbor, ne onaj kraći uz more, nego dulji, kroz pustinju (דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם סוּף - *derek hammidbār jam sūf* - put kroz pustinju i more trstike; LXX יַם סוּף - *jam sūf* prevodi s ἐρυθρὰν θάλασσαν - Crveno more; Izl 13,18; 15,4.22. To je preuzela i Vulgata „*mare Rubrum*“). Stvarni vođa naroda na tom putu je Jahve ali i njegov izabra-

²⁴ Terence E. FRETHERM, *Esodo*, 126.

²⁵ Pomor prvorođenaca bio bi prema nekima i jedino zlo koje je stiglo faraona pa ga smatraju u strukturalnom smislu kao povezivanje izlaska sa slavljem blagdana Pashe (Izl 12). John CRAGHAN, *Esodo* (Brescia: Queriniana, 1994.), 50.

nik, Mojsije sluga Njegov. Pustinja i more su put koji Jahve namjenjuje Izraelu. Samo je to put na kojem će Izrael biti rođen kao Jahvin prvorođenac (usp.: Br 14,25; 21,4). Izrael je još nejak u vjeri da dokuči Jahvine promisli, ali ih pripovjedač pred opasnostima pustinje stavlja pred konačni izbor. Ovdje je sam Bog protagonist, u stvari jedini vođa koji predviđa da bi se narod, pred mogućnošću ratovanja s narodima nastanjenim uz more, mogao predomisli i pokušati vratiti u Egipat. Jahve još računa kako Izrael još nije sazeo za izbor vlastite slobode. Nemoćni rob zadovoljava se čuvanjem gola života, sve je drugo sporedno. Mojsije ih motivira uzimanjem Josipovih kostiju koji je želio onu slobodu koju sada Jahve njima nudi. Josip je osoba po kojoj je Bog sačuvao život Izraelaca u dugom ropstvu (Post 45,5-7; 50,20). On nije želio da u ropstvu ostanu njegove kosti.²⁶ To je svečani čin ispunjanja zakletve koji motivira vječnim počinkom u zemlji praotaca (Post 50,25; Jš 24,32). Narod se priklanja vođi koji obećava i ne sluteći što će sve doživjeti u pustinji. Jahve prema piscu ne isključuje moguće društvene, prirodne ni vojničke pojave pred događajem oslobođenja. Jahve računa na čvrsto povjerenje naroda u njegovu odlučnost izvesti ih iz sužanjstva. Računa i na Mojsija koji odlučno mora zasvjedočiti neizostavnu Jahvinu zaštitu u svemu što bi se eventualno moglo dogoditi. Jahve kao snažni ratnik, vođa, na putu je. „Jahve je išao pred njima, danju u *stupu od oblaka* בְּעַמּוּד קָנָן - *b^eammûd ‘ānān*, da im pokazuje put, a noću u *stupu od ognja* אֵשׁ - *’eš* - da im svijetli“ (13,21). Slike oblaka i oganja su izrazi trajne Božje prisutnosti na putu sa svojim narodom. To su slike koje anticipiraju ispovijest vjere o Jahvinoj prisutnosti u Šatoru sastanka u kojem *slava Jahvina* יְהוָה כְּבוֹד - *k^ebôd Jhvh* - trajno ispunja Prebivalište (usp.: Izl 40,34-38). Oblak i vatra su teofanijski znaci, simboli prisutnosti i trajne Božje providnosti na opasnom putu. To su ujedno u konkretnom tekstu i raspoznajni znaci slave Božje koju Izraelci doživljavaju kao očitovanje spasenja dok je za Egipćane izraz nečuvena suda zbog sužanjstva nad nemoćnim narodom.²⁷

2.2. Jahve pobjednik i sudac – prijelaz preko mora

Konačna pobjeda Jahve nad faraonom obilježena je u 14. glavi velikim kontrastima između faraona i Jahve te njegova sluge Mojsija. Jahve opet u središte posredničke uloge stavlja Mojsija. On izvršava Jahvine naredbe u Pi-Haritonu gdje je utaborio narod i uvjerava ga da će se konačno Jahve proslaviti nad faraonom i svom njegovom vojskom.

²⁶ Terence E. FRETHERM, *Esodo*, 200.

²⁷ Antonio NEPPI, *Esodo 1-15* (Padova: Messaggero, 2002.), 221.

Egipćani će konačno spoznati: Jahve je Bog koji vojuje za Izraela. I opet je Jahve otvrdnuo srce faraonu da bi konačno pokazao svoju nadmoć i vrhovništvo nad Egiptom i nad prirodnim silama. U strukturalnom obliku, tekst oblikovan od više naslaga različite građe nastale na Sinajskoj predaji, uređen je u stalnom *crescendu* napetosti, kako one ljudske pred opasnošću odmazde faraonove vojske, a s druge strane pred strahom koji je neizostavna pojava pred neizbježivom katastrofom. Otvrdnuće faraonova srca, koje se i opet pripisuje Jahvi, ukazuje na tvrdokornost faraona koji ne odustaje od svojih namjera zadržati sužnje. Mobilizira cijelu svoju vojsku i računa na siguran uspjeh, a Jahve računa na konačno očitovanje svoje slave koja će kroz značenje postati vjerodostojna teofanija (4,17-18). Izraelci se pokazuju poslušni riječi Jahvinoj i njegovu sluzi Mojsiju. Kontrasti snažnih slika preuzetih iz ratnih događanja o sili faraonove vojske i njegovih bornih kola u suprotnosti su s Jahvom koji vojuje za Izraela kao gospodar nad gospodarima, dakle i nad faraonom, ali i nad silama mora. Jahve se u opisima prikazuje kao ratnik iako nema slike rata. Nema izravnog kontakta Izraelaca s Egipćanima. Konačna scena događa se pred samim uzburkanim morem gdje Izraelce stiže i egipatska vojska.

Pisac svjetlom vjere prvo usmjerava pažnju na ponašanje sudionika u događaju. Svi su osjetili da je došao čas konačnog izbora: života ili smrti. Ali sve obuzima velik strah (*jarē m^eod*) i kuknjava (*cā'aq*). Svi se okomljuju na prisutnog vođu, na Mojsija. Strah i kuknjava ponovno su izrazi slabe vjere. Ona je napast vratiti se „sigurnosti“ starog ropstva. Zar nije bilo grobova u Egiptu ... pa si nas izveo da pomremo u pustinji. Kakvu si nam uslugu učinio što si nas izveo iz Egipta? Kazali smo ti već prije da ćemo služiti Egipćane. Bolje i to nego ovdje pomrijeti (14,11-12). Gledajući uzburkano more, pred narodom je smrt bliža nego li sloboda. Nostalglični osjećaji naroda za Egiptom za pisca to je prolazna smrt. On već iza svega vidi Jahvinu pobjedničku ruku. Nastupa Mojsije i manifestira čvrstu vjeru u Jahvu, ali preuzima i rizik neuspjeha na sebe. „Ne bojte se! Stojte čvrsto pa ćete vidjeti što će vam Jahve učiniti da vas danas spasi: Egipćane koje danas vidite nikad više nećete vidjeti. Jahve će se boriti za vas. Budite mirni!“ (14,11-12). Tekst dva puta ističe još danas / הַיּוֹם - *hajjôm* (14,13), a tri puta vidjet ćete (וַיִּרְאוּ - *ûr^eû*, hof. od gl. *rā'āh*) što će učiniti Jahve da vas spasi (וַיִּשְׁעֶתָּ / *j^ešû'ah* = spasenje; bio bi bolji prijevod vidjet ćete, u smislu, doživjet ćete, spoznat ćete spasenje Jahvino - 14,13). Jahvu se predstavlja kao ratnika. „Jahve će se boriti za vas“ (14,14). Egipatsko sužanjstvo se predstavlja kao smrt a spasenje kao život. Mojsije u ime Jahvino u narodu raspaljuje vjeru u Jahvu. Suprotnost je strah koji vodi u rop-

stvo i smrt. Treba vjerovati u Jahvu koji nudi život. Mojsijev retorički govor je snažan i od naroda traži apsolutno vjerovanje u Jahvu. On će se boriti za njih. Egipćane koje sada vidite nikada više vidjeti nećete. Jahve će se pobjedom proslaviti nad faraonom „neka znaju da sam ja Jahve“ (14,18). Jahve preuzima zapovijedanje „reci Izraelcima da krenu na put a ti podigni štap, ispruži ruku nad morem“ (14,15ss). Opet snažnim ratničkim slikama pisac naviješta kako Jahve mijenja nemoguće u moguće. Izrael koji je bio u bijegu zaštićen je, a Egipćani se nalaze pred porazom: „Bježimo od Izraelaca ... jer Jahve se za njih bori“ (14,25). Razdvajanje voda i znamenja potiču vjeru u stvaralačku Božju moć. Događaji prizivlju prve slike stvaranja, razdvajanje voda, tame od svjetla, tako se i ovdje događa novo stvaranje: od roba rađa se slobodni i živi Izrael. Mojsije je predstavljen kao vjerni izvršitelj Jahvine volje a Jahve kao onaj koji dariva spasenje. Jahve se izravno imenuje: „Jahve ih strmoglavi usred voda“ (14,27). Teološki naglasci u glagolskim oblicima: „pruži ruku“ (נָטָה - *n^etēh*, imp. qal od *nātah*), bježeći, jurili su, strmoglavi ih usred voda, iskazuju konačnu Jahvinu pobjedu nad kaosom i nasiljem. Mojsije i Izraelci su pobjednici jer su poslušnošću Jahvinim odredbama postali dionici spasenja. „Tako Jahve u onaj dan izbavi Izraela iz šaka egipatskih, i vidje Izrael ... i osvjedoči se o silnoj moći koju Jahve pokaza nad Egipćanima“ (14,28).

2.3. Strahopoštovanje kao ispovijest vjere

Doživljaj Jahvine pobjede sada je uzrok straha Izraelaca pred Jahvom koji se proslavio nad faraonom i Egipćanima. „Narod se poboja Jahve, i **povjero**va Jahvi i njegovu sluzi Mojsiju“ (וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיֵּאֱמִינוּ בַיְהוָה וּבַמֹּשֶׁה עַבְדּוֹ) - *vajjîr'û hā'ām 'et Jhvh vajja'amînû bajhvh ûb^emošeh 'avdô*, 14,31). Ovdje je strah pred Jahvom izraz poniznosti i poštovanja iz kojega se očituje istinska vjera. Izraz וַיֵּאֱמִינוּ בַיְהוָה - *vajja'amînû bajhvh* - i povjero- rova narod u Jahvu i njegova slugu (*'ebed*) Mojsija, ispovijest je doživljene vjere, sigurnosti u Jahvino spasenje. Prvi puta Mojsije je nazvan sluga Jahvin i time uvršten u najvažnije biblijske osobe poput Abrahama (Post 26,24), Davida (2 Sam 7,5), Joba (1,8) i proroka (Am 3,7).²⁸ Spominjanje zore u tekstu („u cik zore“ 14,27) kada se dovršava pobjeda nad Egipćanima izraz je uspostavljanja pravde (usp.: 2 Sam 15,2; Jr 21,12) i uslišanja molitava Njemu upućenih (usp.: Iz 21,11-12; Ps 5,4; 30,6). Poslušnost Jahvi Mojsija i naroda u najkritičnijem momentu, ući u provaliju rastavljenih voda, izraz je konačnog i apsolutnog po-

²⁸ Walter VOGELS, *Mosè dai molteplici volti. Dall' Esodo al Deuteronomio* (Roma: Borla, 1999.), 124-135.

vjerenja, čiste i nepatvorene vjere u Jahvu. Ući u more i izaći iz nje-
ga živ, znači pobjedu života nad smrću. To je u tekstu stvoriteljski čin.
Zahvat Božji u prirodu; more se razdijeli i oni prođuše usred vode po
suhom - novo je Božje stvoriteljsko djelovanje. Vjerovati - אָמַן /'āman,
hif. jasno znači, biti siguran, sigurnost, biti pouzdan, biti miran i vje-
ran. Odatle i imenica 'emûnāh - vjera (u pjesničkim dijelovima, usp.:
Ps 89,2.3.6.9.50) u značenju sigurnost, pouzdanje, uvjerenje, smirenje,
vjera, kao nešto što pripada srcu, biti ljudskog bića (usp.: Izl 18,21).²⁹
U hifilnom obliku glagol izražava subjekt koji uzrokuje, čini sigurnim,
vjeru. Jahve je doveo po sluzi svojem Mojsiju narod do vjere. Prolaz
kroz more po suhom ispovijest je vjere ili odgovor naroda Jahvi ko-
jemu svjedoči svoje povjerenje. U toj vjeri očituje se izravno Jahvino
djelovanje. Vjerom je Izrael doživio otkupljenje i slobodu kao apso-
lutno povjerenje u Jahvu i Mojsija. Nije to samo čin oslobođenja od
povijesnog ropstva, to je čin preporođenja kako pojedinca, tako i nara-
da. Rob postaje slobodan, Izrael Jahvin prvorođenac. Bog je pobjednik,
Izrael je slobodan. Događaj prelaska kroz more shvaćen je kao novi čin
stvaranja koji svojom moći razdvaja svjetove, zlo i dobro. Izrael je ko-
načno povjerovao u njegovu mirnu stvaralačku moć koja se očitovala
u znamenju ispružene ruke nad vodama mora. Vjera mu je donijela
spasenje. Tako je to protumačio i pisac poslanice Hebrejima: „Vjerom
Mojsije napusti Egipat, ne bojeći se bijesa kraljeva, postojan kao da
Nevidljivoga vidi ... Vjerom prođuše Crvenim morem kao po suhu, što
i Egipćani pokušашe, ali se potopiše“ (Heb 11,27-29). Izrael nije u tom
događaju bio pasivni promatrač. On je u strahopoštovanju povjerovao
i prošao kroz more po suhom. On je aktivno sudjelovao u svojem spa-
senju. Tu je javno očitovani čin vjere. Vjerom nošeni u Jahvinoj pobjedi
i pojedinci i zajednica oslobođeni su ropstva, postali su Jahvin narod. I
Egipćani su spoznali i priznali: Jahve je spasio svoj narod, on se borio
za Izraela (14,4.18). Oni su pak bježali od njegova gospodstva i njego-
ve moći (14,25). Pisac daje dvostruko značenje glagola „vidjeti“: Egip-
ćani su vidjeli i umom spoznali, ali nisu povjerovali i zato su propali
u kaosu voda. Izrael je naprotiv poslušao Jahvu, slušao njegov glas, u
kritičnim momentima nadvladao strah i sumnje i povjerovao Jahvi i
njegovu sluzi Mojsiju. To je ono što se naziva „poslušna vjera“ (Rim
16,26; usp.: Rim 1,6; 2 Kor 10,5-6) kojom čovjek čitava sebe slobodno
Bogu izručuje stavljajući na raspolaganje „Bogu objavitelju potpuno i

²⁹ Alfred JEPSEN, „אָמַן“, *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, I. (ur. Gerhard Johannes BOTTERWECK – Helmer RINGGREN), (Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz: W. Kohlhammer, 1973.), 313-348.; Terence E. FRETHEIM, *Esodo*, 210.

odano služenje uma i volje“ i „dajući svoj slobodan pristanak Bogu koji se objavio“ (DV 5).

2.4. Vjera, sloboda i radost

Plod vjere je sloboda, spasenje i radost. Mojsije i Mirjam pjevaju zahvalni himan slave (Izl 15,1-21). Jahve se slavom proslavio. Jahve je postao moje spasenje /לִישׁוּעָה *lišú'áh* (postao mojim izbaviteljem - 15,2). Nabrajaju se zatim mnogobrojna spasenjska djela kao pučka ispovijest vjere u djelima u kojima se Jahve pred Izraelom i njegovim protivnicima proslavio. Kao u djelu stvaranja uspostavljen je novi pravedan red. To je otkupljenje doživljeno kao „*hesed adonaj*“, dobrota, naklonost Gospodnja: „milošću svojom vodio si ovaj narod, tobom otkupljen“ (15,13).

Djelo Jahvino nije izolirano od iskazane radosti ljudske. „Tko je kao ti Jahve, među bogovima, tko kao ti sija u svetosti, u djelima strašan, divan u čudima“ (פֶּלֶא' - *pele'*, 15,11). Vjerovati znamenjima (אוֹתוֹת - 'otôt - znamenja, 6x; čudesima - נִפְלְאוֹת - *nifl'e'ot* 3,20; מִפְתִּימִים - *mof'tím*, snažnim Božjim djelima), povezanim uz Mojsijevo poslanje i djelovanje, jest čin poslušnosti koji, unatoč muc i slobodnom izboru, ostaje predmet svakog čina vjere. To je uvjerenje da u Mojsijevu djelovanju djeluje i sam Bog. Učinak zajedničkog djela je oslobođenje, sloboda i radost. Radost i zahvaljivanje u himnu dostiže svoj vrhunac u kultu: „Moja snaga i moja pjesma je Jahve, on me je spasio“ (Izl 15,2). Radost je plod vjere spašenog naroda, ali i plod koji ostaje budućim generacijama „dovest ćeš ih i posaditi na gori svoje baštine, na mjestu koje ti Jahve svojim učini Boravištem ... vazda i dovijeka Jahve će kraljevati“ (15,17-18).³⁰ Tekst očito cilja trajnom zahvaljivanju, štovanju i svjedočenju otkupljenja. Himan je ispovijest vjere liturgijskog karaktera. Ono što se dogodilo, ima univerzalno značenje i u kulturnom zahvaljivanju se aktualizira. U Djelima apostolskim (Dj 7,20-43) Stjepan, dok tumači Mojsijevo poslanje o izbavljenju Izraela iz Egipta, simboličnim navođenjem godina njegova djelovanja daje događaju univerzalno značenje. Mojsije s 40 godina ima želju pomoći subraći do oslobođenja misleći da će ga prihvatiti kada je priskočio i ubio onog Egipćanina. U zemlji midjanskoj nakon 40 godina prima objavu i poslanje, i još 40 godina kao vođa naroda prema obećanoj zemlji do smrti na Moapskim poljanama na brdu Nebo (Pnz 31,2; usp.: 34,7). Tri su dakle razdoblja po 40 godina kojima se očito daje znakovito univerzalna važnost i značenje njegova života i rasta u vjeri. Vjera u Boga osloboditelja, bez navođenja

³⁰ Walter VOGELS, *Mosè dai molteplici volti*, 134.

povijesnih podataka (J) ispovijest je vjere. Ona je dar za koji Mojsije zahvaljuje a Mirjam u himnu pridružena, očito u obrednom liturgijskom činu, naviješta i prenosi kao svjedočanstvo budućim naraštajima. Vjera je iskustvo Božjeg djelovanja. On je spasitelj, on se borio za Izraela. Himan svjedoči i poziva pjesmom slaviti djela Božja. Ono što se živi, to se i radosno navješćuje (usp.: Ps 66,16; 109,30).³¹ Svečano slavlje Pashe na koje je Izrael obvezan, treba biti blagdan spomena darovanog spasenja i slobode. To ne znači da vjera u određenim momentima Mojsija i naroda, u životnim nedaćama i stremljenjima, ne dolazi u iskušenje. Štoviše, put kroz pustinju; manjak vode, nedostatak hrane, strah od zmija, nezaštićenost od neprijatelja, stavit će svakog pojedinca i narod kao zajednicu i u tim momentima da se slobodno opredijeli za Jahvu koji ih je iz ropstva oslobodio i poveo u zemlju obećanja. Upravo iskušenje pustinje učvrstit će vjeru, bogobožnost i pouzdanje u Boga koji je vjeran i istinit. I Jitro, tast Mojsijev, promatrajući Mojsija i narod spoznade da je „Jahve veći od svih bogova“ (18,11). Izrael se u iskušenjima oslobodio ropstva i stavio u službu onome koji mu je slobodu kao dar, milost (*hesed*) podario. Od ropstva oslobođen, slobodno izabire služenje Jahvi, moćnom, vjernom, istinitom i milosrdnom Bogu.³² Tim je izborom pripravljen za Savez s Jahvom, jedincatim Bogom i otkupiteljem svojim.

3. Bog Saveza na Sinaju

Govor o vjeri u Boga Saveza na Sinaju zahtijeva uvid u opširnu literarnu strukturu teksta od 19. do 34. glave knjige Izlaska. Ima mnogo takvih analiza koje ukazuju na mnogostruku preradu sinajske tradicije. U pripovijedanjima događaja, već tradicionalno četiriju predaja, JEDP, mogu se iščitati i teološki pogledi i uvjerenja, odnosno vjera pojedinih tradicija ili redaktora koji su oblikovali tekst.

Erich Zenger, kao i mnogi drugi, razlučili su te predaje na temelju mnogih analiza i, čini mi se, utrlj dobar put iščitavanju vjere Izraela u Jahvu Boga Saveza na Sinaju.³³

³¹ Werner H. SCHMIDT, *Alttestamentlicher Glaube*, 50; Terence E. FRETHEIM, *Esodo*, 217.

³² William J. DUMBRELL, *The faith of Israel. A Theological Survey of the Old Testament* (Grand Rapids; Michigan: Baker Academic, ²2002.), 32-41.

³³ Erich ZENGER, *Israel am Sinai*. Literarna struktura teksta za našu temu obrađena je najbolje u 8. glavi na str. 156 ss; opširnije analize i tumačenja u; Erich ZENGER, *Einleitung in das Alte Testament*, 64, 92-94, 104 ss., posebno str. 185; Erich ZENGER, *Die Sinai-Theophanie. Untersuchungen zum jahwistischen und elohistischen Geschichtswerk*. Forschung zur Bibel 3 (Würzburg: Echter

Kompozicija jahvističkog teksta ima svoj izvor u događajima na Sinaju. Prema jahvistu Jahve sklapa Savez s Izraelcima, nakon što im Mojsije prenosi Jahvinu poruku koju je primio na Božjem brdu, dok elohist govori o Bogu koji se objavljuje u povijesnim, prirodnim, događajima.³⁴ Jahve ih podsjeća da su vidjeli što im je sve učinio u događaju izlaska, kako ih je nosio na „orlovskim krilima i k sebi doveo“ (19,4). Sada Jahve traži njihovu vjernost, spremnost slušati njegov glas i držati Savez pa će biti njegova predraga svojina mimo sve narode, kraljevstvo svećenika, narod svet (19,5). Riječ Jahvina namijenjena je Izraelcima i Mojsije je prenosi starješinama naroda, a sav narod, očito upoznat s Jahvinim zahtjevom, uzvratu jednoglasno „Vršit ćemo sve što je Jahve naredio“ (19,8). Mojsije prenosi odgovor naroda Jahvi koji mu potvrđuje da će mu doći u gustom oblaku „da narod čuje kad budem s tobom govorio, i **da ti zauvijek vjeruje** - וְגַם בָּךְ יֶאֱמְרוּ לְעוֹלָם - *v^egam b^ekā j'amînû l^eôlām* (19,9). Vjera je trajni čin oslanjanja, povjerenja i sigurnosti u Božje spasenje. Potom slijede obredne pripreme za sklapanje Saveza i proglas Dekaloga i Zakonika Saveza. U 24. glavi ponovno se ističe obredno pripremanje za slavlje Saveza i polaganje svjedočanstva (pločâ Saveza) u Kovčeg i odlaganje u Pomirilište odnosno u Šator sastanka. U 31. glavi Jahve daje zapovijed o slavlju subote „jer subota je znak između mene i vas od naraštaja do naraštaja da budete svjesni da vas ja, Jahve, posvećujem“ (31,12-17).

Tekst sinajskog Saveza je u svim predajama prerađivan u svjetlu življene vjere od naraštaja do naraštaja. U cjelini narativna građa je opširna ispovijest vjere prve zapovijedi Dekaloga: „Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva“ (20,2). Ot-

Verlag, 1971.); Lothar PERLIT, *Bundestheologie im Alten Testament. Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament* (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1969.), 36; Luis Alonso SCHÖKEL, *Salvezza e liberazione: l'Esodo* (Bologna: CED, 1996.); Martin NOTH, *Das zweite Buch Mose. Exodus. ATD 5* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973.); Rashi DI TROYES, *Commento all' Esodo* (ur. Sergio J. Sierra), (Genova: Marietti, 1995.); Bernardo G. BOSCHI, *Esodo* (Milano: Cinisello Balsamo, 1991.); Josef SCHARBERT, *Exodus* (Würzburg: Echter Verlag, 1989.); Bernard RENAUD, *La Théophanie du Sinai. Ex 19-24. Exégèse et Théologie. Cahiers da la Revue Biblique 30* (Paris: J. Gabalda, 1991.); Bernard RENAUD, *L' alliance. Un mystère de miséricorde. Une lecture de Ex 32-34* (Paris: Cerf, 1998.); Gianfranco RAVASI, *Esodo* (Brescia: Queriniana, 2007.); Giovanni BARBIERO, *Dio di misericordia e di grazia. La rivelazione del volto di Dio in Esodo 32-34* (Casale Monferrato: Portalupi Editore, 2002.).

³⁴ Exel GRAUPNER, *Der Elohist. Gegenwart und Wirksamkeit des transzendenten Gottes in der Geschichte. WMANT 97* (Neukirchen-Vluyn: 2002.), 18ss; Usp.: Frank Lothar HOSSFELD (ur.), *Von Sinai zum Horeb. Stationen alttestamentlicher Glaubensgeschichte* (Würzburg: Echter Verlag, 1989.).

pad Izraelaca opisan grijehom idolatrije, lijevanjem zlatnog teleta (Izl 32), deutronomistička je interpretacija povijesti kada je Jeroboam I. (931.-910. pr. Kr.) u Betelu i Danu salio dva zlatna teleta i izložio Izraelcima na štovanje kao suprotnost jeruzalemskom Hramu govoreći: „Evo, Izraele, tvoga boga koji te izveo iz zemlje egipatske“ (1 Kr 12,26-33). To je konačnom redaktoru poslužilo da teološke poglede sabere i izloži u obnovljenom Savezu (gl. 34) i istakne trajnu prisutnost Jahve u povijesti Božjega naroda, njegovu naklonost Izraelu kao „ljubomornog“ (34,14) Boga koji jest Svemoćni stvoritelj, izbavitelj i Osloboditelj iz ropstva, ali u biti svojoj On je: „Bog milosrdan i milostiv, spor na srdžbu, bogat ljubavlju i vjernošću, iskazuje milost tisućama, podnosi opačinu, grijeh i prijestup, ali krivca nekažnjena ne ostavlja, nego kažnjava opačinu otaca na djeci, čak na unučadi do trećega i četvrtog koljena“ (34,6-7).

U cijelom tekstu naizmjenično se isprepleću pripovijedanja događaja izlaska, sklapanje Saveza i izlaganje zakonodavne građe, temelja očuvanja čvrste vjere u Jahvu spasitelja iz egipatskog ropstva.³⁵ Sve ima prizvuk liturgijskog slavlja sedmogodišnjeg slavlja Saveza na Blagdan sjenica (usp.: Pnz 31,9-13; Mojsiju je već 120 godina i traži u svojem govoru da se spomen izlaska ne zaboravi). Riječ je stvarnoj teofaniji o kojoj se narod mora uvjeriti da bi vjerovao Jahvi. Bog je stvarno govorio Mojsiju. Bog je subjekt i u naracijama i u Zakonu. On je protagonist cijelog događaja u jednoj i u drugoj građi. Zakoni uobličuju pripovijedanje u zaokruženu cjelinu a naracija preciznim izričajima ispunja Božjom prisutnošću cijeli događaj. Jahve jamči Mojsiju „doći ću - בא / *bā'*, (qal, hof. od gl. באב *bôʿ*), sa svrhom „da ti narod zauvijek vjeruje“ (19,9). Mojsije i budućim naraštajima mora biti glasnik Jahvinih riječi, Dekaloga i Zakonika Saveza. Sve su to Jahvine riječi. Riječi i Zakon, i jedno i drugo su izričaj vjere u dobrotu Jahvinu od kojega sve dolazi.

Jahvist u svojem kratkom pripovijedanju (19,1-8) ispovijeda, Savez je najupečatljiviji izraz Jahvine dobrote i milosrđa.³⁶ Prema njemu to je nagrada narodu za vjeru iskazanu u izlasku iz Egipta. Jahve se sjetio svojega Saveza s Abrahamom (3,24) i oslobodio ih iz ropstva. Sada u slobodi traži da narod drži Savez. Za uzvrat obećava narodu privilegij vjernosti. Narod će biti Jahvina „predraga svojina, kraljevstvo

³⁵ Terence E. FRETHERM, *Esodo*, 266.

³⁶ Usp.: Božo ODOBAŠIĆ, „Savez na Sinaju - objava Božjeg milosrđa. Teologija Saveza u Knjizi Izlaska“, *Bogoslovska Smotra* 80 (2010.), 167-197. Napominjem da je ovaj svezak BS u cjelini tematski posvećen temi Saveza Božjega u Bibliji iz kojega se iščitava s tom temom neodjeljiva tema vjere u Jahvu, Boga Izraelova.

svećenika, narod svet“ (19,8) mimo sve narode.³⁷ Značajan je zahtjev što Jahve traži da Mojsije, njegov izabranik, bude trajni jamac Jahvine vjernosti izabranja Izraela za svoj narod. Jahvino obećanje nije ograničeno vremenom. Njegova riječ i Zakon ostaju zauvijek. Mojsije je ponovno istaknut kao posrednik između Jahve i naroda. Za dobro naroda oni mu trebaju vjerovati.

U teofaniji (elohistički tragovi) Jahve će govoriti tako da narod čuje i uvjeri se: „Ja ću doći u gustom oblaku da narod čuje kad budem s tobom govorio i da ti zauvijek vjeruje“ (19,9). Bogu je važno da narod čuje razgovor Boga i Mojsija. Čuti Jahvinu riječ, znači dopustiti da ona u onom koji sluša djeluje. Bog hoće da se narod uvjeri: On je govorio Mojsiju, On djeluje preko Mojsija i On stoji iza njegovih riječi i proglašanih Zakona zajednici. Mojsije je posrednik i navjestitelj riječi Božje. Odatle važnost vjerovati Mojsiju kako je to i prije bilo istaknuto (4,1-9; 14,31). U vjeru se dakle uvodi vlastitim svjedočenjem vjere; naviještanjem Jahvinih riječi i praktičnim vjerničkim kredibilitetom životnog izbora Jahve za svojega Boga.

Elohistički pisac istaknuo je tajanstvenu prisutnost Jahve u teofaniji. Da li prirodni fenomeni ili ne, dano im je teološko tumačenje. Oni očituju tajanstvenu prisutnost Boga u njima. Mojsije je izravno govorio s Bogom (33,11) koji mu je objavio Zakon i povjerio svoje riječi. U jednom momentu bio je to privilegij i za 70 starješina pa čak i narod u podnožju brda (24,9-11) jer je bilo potrebno uvjeriti narod da iza Mojsija i riječi (Dekaloga), Jahvinih odredbi, stoji sam Jahve. Jahvina slava – *kabôd* - očituje se u riječi i Zakonu. Narod se osvjedočio, povjеровao u Boga i njegova slugu Mojsija. Nije više nužno da pred misterijem Boga u strahu i bojazni slušaju Jahvine riječi. Osjećaju se pred svetim Jahvinim boravištem, brdom Božjim, nedostojni. „Ti nam govori, a mi ćemo slušati. Neka nam Bog ne govori da ne pomremo“ (20,19). „Ne može čovjek mene (Boga) vidjeti i na životu ostati“ (33,20). U narodu rodilo se strahopoštovanje Jahve i njegova sluge Mojsija. Nije, dakle, riječ o običnom strahu, nego o poštovanju, poslušnosti Jahvinu glasu i osjećaju nedostojnosti biti u blizini Božjoj. Mojsije je uživao Jahvinu blagonaklonost i zato je u ovoj teofaniji opet opunomoćen za vođu, pastira naroda ali i glasnika Jahvine riječi. On je konačno povjеровao i sav narod se uvjerio „Jahve je razgovarao s Mojsijem licem u lice“ (33,11). Jahve je djelovao na vjerodostojan način i narod je „zauvijek povjеровao Mojsiju“ (9,9) jer je spoznao, uvjerio se, Jahve je uistinu govorio s Mojsijem. A vjerovati Mojsiju, znači ujedno vjerovati Jahvi. Prihvaćanje

³⁷ Jörn HALBE, *Das Privilegrecht Jahwes Ex 34,10-26. Gestalt und Wesen, Herkunft und Wirken in vordeteronomischer Zeit* (FRLANT 114), (Göttingen: 1975.).

Mojsija za darovanog vođu izraz je poslušnosti Bogu i njegovoj riječi. Mojsije je glasnik Jahvine riječi i zapovijedi isklesanih na ploče Saveza (34,27), a one su potvrda Mojsijeva autoriteta i njegova služenja Bogu i vjeri vlastitoga naroda.

Zaključak

Tko je Bog Izraelov? Što vjeruje Izrael? Što je vjera naša prema knjizi Izlaska? Sinajska tradicija o Bogu objave zasvjedočena je u naričijama predaja knjige Izlaska, kao ispovijest vjere u Jahvu, Boga otaca. On je Bog osloboditelj, izbavitelj iz sužanjstva i darivatelj zaslužene slobode. To je živi Bog koji suosjeća u patnjama svojega naroda. U isto vrijeme On je Bog obećanja. On ispunja obećanja dana praocima Izraela. On je vjeran i istiniti Bog. U znamenjima i prijelazu kroz *Jam Suf* / Crveno more očituje se kao Bog koji iznova stvara. On je pobjednik nad kaosom i magijom egipatskih bogova i čarobnjaka. On je otkupitelj i spasitelj. Na Božjem brdu objavljuje se svojim imenom, objavljuje svoj identitet, svoju narav i svoju volju. To je Jahve, Bog PRISUTNI³⁸, Bog koji je tu (*Da sein*), Bog milosrdni, Bog Saveza vječnoga. U kasnijim tumačenjima (P) spoznat je i kao Sveti Bog koji posvećuje svoj narod i uzima ga za svoju svojinu, kraljevstvo svećenika i jamči da će spašen biti svet narod. U opisanoj teofaniji na Božjem brdu redaktor u prirodnim pojavama (brdo se treslo, dimilo) JE-og opisa ističe teološku interpretaciju u kojoj razlaže vjeru u Boga koji djeluje u prirodnim pojavama kao tajanstveni, svemoćni a uvijek bliski Bog. U znamenjima se doživljava kao *mysterium tremendum*. To je Bog daleki, na nebu, a bliski na zemlji, usred svojega naroda. On je uvijek prisutni na putu sa svojim narodom. On je prisutan u svojem izabraniku, služi Mojsiju, koji je posrednik Jahvin i zagovornik naroda. On se u Savezu očituje i kao vjeran i istiniti Bog. On je trajno prisutan u svojoj riječi i zapovijedima. U njima On čudesno djeluje i drži narod u vjeri Saveza. U liturgijskim slavljinama blagdana, napose Pashe, On posadašnjuje svoje čudesno djelovanje i učvršćuje vjeru u Boga Spasitelja.

Događaj izlaska je *zikkārôn* – spomen-čin – koji u slavlju Pashe ponazočuje čin vjere kao trajno živeću stvarnost Izraela. To je događaj življene vjere, ispovijest vjere, hvalospjev Jahvi koji ostvaruje ono što

³⁸ Usp.: Bernd JANOWSKI, *Gottes Gegenwart in Israel. Beiträge zur Theologie des Alten Testaments* (Neukirchen-Vluy: Neukirchener Verlag, 1993.). Autor analizira Jahvinu prisutnost u Šatoru u tijeku izlaska i potom u Hramu u svjetlu svećeničke redakcije Petoknjžja. I on prepoznaje Jahvu prije svega kao „Boga milosrđa“ (str. V.).

čovjek nije sposoban ostvariti.³⁹ Vjera se očituje u poslušnosti naroda Njegovu glasu, vođi Mojsiju i Božjoj riječi po kojoj se očituje i doživljava slava Jahvina. Sinajska teofanija, kulturni Dekalog i liturgijska slavlja svjedoče vjeru Božjega naroda.⁴⁰ Izraelova povijest počinje u izlasku. U punom značenju to je i povijest čina vjere i razumijevanja spasenja kao dara slobode što je Bog daruje cijelom čovječanstvu.⁴¹ Sinajska teofanija svjedoči, Jahve je Bog koji je s Božje gore sišao i nastanio se usred svojega naroda (Šator sastanka), a narod je vjerom uzdignut Bogu, spašen iz ropstva, uživa slobodu i blagoslov zajedništva. Izrael u poslušnoj vjeri Jahvi, Bogu Saveza, pozvan je trajno biti graditelj mira i života u svetosti, čime jedino može zasvjedočiti da je Jahvin izabrani narod.

THE MYSTERY OF GOD REVEALED AT SINAI

Profession of Faith in the Events of the Book of Exodus

Summary

The Book of Exodus (Šemôṭ) was written as an expression of the faith in God revealed at Sinai. Its narrative material was shaped in the traditions of JEDP based on larger units of ancient Sinai tradition. Taken as a whole, all the redactors tended to express a more theological aspect of a given event rather than the historicity of redemption. Exodus is the historical Creed of Israel in Jahveh the Redeemer (Jahveh go'el) and Covenant God (Jahveh habberit).

The faith of Moses and his people is expressed in the hiphil form of the verb ʾāman / to believe, to cause believing (eight times) and other concepts that point to an experience of Jahveh, the God of revelation who may be trusted. Faith is an act of trust, a safe relying on God revealing himself as omnipotent and present. Individuals and the believing community trust him as the faithful and true God of the fathers who keeps his promise of liberty.

Moses was the first to experience the path to safe and unshakable faith in his dialogue with God, who revealed himself at Sinai. He gave witness to his faith before his people in word and signs, through which he was confirmed by God so that the people could trust him (19:9). Moses' faith was necessary so that his people could grow and follow a path toward faith in God who had revealed himself to them. Moses

³⁹ Usp.: Jacqueline DES ROCHETTES, „Il ‘Memoriale’ nella tradizione ebraica“, *Parola Spirito e Vita* 7 (1979.), 75-86. Usp.: Scott KENT BROWN, „Trust in the Lord: Exodus and Faith“, Paul Y. HOSKISSON (ur.), *Sperry Symposium Classics: The Old Testament* (Brigham: Brigham Young University, 2005.).

⁴⁰ Werner H. SCHMIDT, *Alttestamentlicher Glaube*, 50-74.

⁴¹ George EDAYADIYIL, *Israel in the Light of Exodus Event: An Analysis of the Impact of the Exodus Event in the Life of Old Testament People* (Bangalore: Asian Trading Corporation, 2009.), 56.

witnessed this unshakably as he passed through the Sea of Reed (Jam sūf / Red Sea in the LXX) in front of the people, who were facing the final selection of Jahveh as their God (14:13.31). In this event Jahveh was depicted as God of creation and liberation, as savior of a people that trusted him and his servant Moses.

In the event of the Covenant making, the Jahvist author described Jahveh as a faithful and merciful God who is present in the life of his journeying people. Other traditions (E) stressed belief in a mysterious God who is present and active in signs and events in history, while the Deuteronomist authors presented God as being present and active in events through his words, contained in the Decalogue and other laws, and the final redactor of the priestly tradition described God as holy and always active in celebration of the Sabbath and the Passover feast in the temple.

The whole event of exodus is depicted as a zikkārôn, an act and profession of Israel's faith in Jahveh, the living, omnipotent, creator and deliverer from slavery in Egypt. In the liturgical celebration of feasts, Jahveh's words and actions are proclaimed and made present. In these celebrations, Israel manifests her faith that she constitutes God's chosen people.

Key words: exodus, believe, faith, act of faith, signs, Jahveh the God of revelation, God of the Covenant, zikkārôn.

Translation: Božo Odošašić and Kevin Sullivan